

การฟื้นฟูชุมชนตึกแถวร้อยปีสู่อาคารนิทรรศการแห่งใหม่ของ พิพิธภัณฑ์ชุมชนเจริญไชย ย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร Revitalizing historic shophouses community to new extension of Charoen Chai community museum, Yaowarat Chinatown Bangkok

เจียรไนมนณี สัสดีอาจ¹ และ ศรีศักดิ์ พัฒนาวสิน²
Jearanaimanee Sasdeear¹ and Srisak Phattanawasin²

Received: 2024-08-27

Revised: 2024-12-14

Accepted: 2024-12-25

บทคัดย่อ

การเติบโตของเมืองใหญ่ได้นำไปสู่การพัฒนาชุมชนสงสารณะ ส่งผลให้เกิดการซ้อนทับระหว่างระบบสาธารณูปโภคใหม่และบริบทเมืองเดิมอย่างเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายเส้นทางรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงินเข้าสู่ย่านเยาวราช ส่งผลให้เจ้าของกรรมสิทธิ์ต้องถูกเวนคืนพื้นที่บางส่วนของตึกแถวประวัติศาสตร์ชุมชนเจริญไชย ชุมชนเก่าแก่ของชาวไทยเชื้อสายจีน ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงให้แก่คนในชุมชนด้วยเหตุนี้ ชุมชนได้ร่วมมือกันจัดตั้ง “พิพิธภัณฑ์บ้านเก่าเล่าเรื่อง” เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมรวมถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น แม้ว่าผ่านพ้นช่วงวิกฤตการณ์มาแล้วนั้น แต่ชุมชนยังคงเผชิญกับความไม่แน่นอนในอนาคต ประกอบกับพิพิธภัณฑ์มีพื้นที่จำกัดในการจัดแสดงข้อมูลประวัติศาสตร์ และตึกแถวโดยรอบขาดการบำรุงรักษาที่เหมาะสม งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการฟื้นฟูชุมชนเจริญไชย โดยออกแบบปรับปรุงสภาพแวดล้อมชุมชน และการวางผังสถาปัตยกรรมสำหรับพิพิธภัณฑ์ชุมชนแห่งใหม่ บนพื้นที่ว่างที่เชื่อมต่อขยายจากพิพิธภัณฑ์เดิม นำไปสู่เกณฑ์ในการออกแบบ ได้แก่ (1) การออกแบบสถาปัตยกรรมใหม่ในพื้นที่ที่มีบริบททางประวัติศาสตร์ (2) การกำหนดรูปทรงทางสถาปัตยกรรม และ (3) การออกแบบพื้นที่จัดแสดงเชิงประสบการณ์ในพื้นที่จำกัด ตลอดจนข้อสรุปการออกแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่สะท้อนการเชื่อมโยงระหว่างปัจจุบันและอดีต ผ่านการแสดงเรื่องราวความทรงจำและอัตลักษณ์ชุมชน เช่น การพับกระดาษไหว้เจ้าและประเพณีไหว้พระจันทร์ โดยรักษาลักษณะเฉพาะของอาคารเก่าและใหม่ การเลือกใช้วัสดุ รูปทรง และสี

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

(Faculty of Architecture and Planning, Thammasat University)

ผู้เขียนหลัก (corresponding author) E-mail: Jearanaimanee_Jan@hotmail.com

² คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

(Faculty of Architecture and Planning, Thammasat University)

ที่แตกต่างจากบริบททางประวัติศาสตร์ พร้อมการออกแบบนิทรรศการ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนและการอนุรักษ์อาคารตึกแถวชุมชนเจริญไชย สะท้อนประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชน ชาวจีนเก่าแก่ สืบสานวิถีชีวิตให้ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและอนาคต

คำสำคัญ: การฟื้นฟูชุมชน ตึกแถวประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ชุมชน ชุมชนเจริญไชย

Abstract

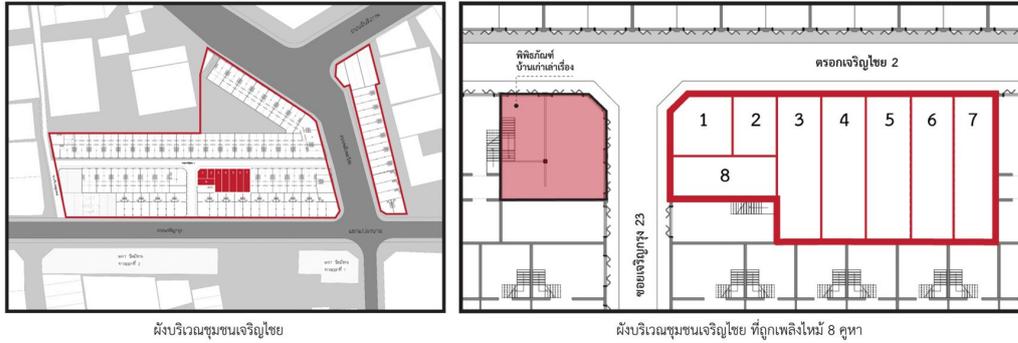
The growth of large cities has led to the development of public transportation systems, inevitably leading to overlaps between new infrastructure and the existing urban fabric. Especially, the extension of blue line subway into Yaowarat, which required partial expropriation of historical shophouses in the Charoen Chai community, a longstanding Chinese-Thai neighborhood, which caused instability for residents. In response, the community collaborated to establish the “Baan Kao Lao Rueang Museum” to preserve and promote local culture and history. Although the community has weathered the crisis, uncertainty remains. The museum’s limited exhibition space and the deterioration of nearby shophouses present further challenges. This research aims to revitalize the Charoen Chai community by redesigning its environment and proposing architectural plans for a new community museum on a connected vacant lot. The design criteria include: (1) creating new architecture in a historical context, (2) determining appropriate architectural forms, and (3) designing experiential exhibition spaces in a limited area. The concept links the present to the past, telling the story of the community’s memories and identity, such as paper-folding for ancestral worship and the Mid-Autumn Festival. The design of the community museum reflects the connection between the present and the past by showcasing stories of memories and community identity, such as the practice of paper folding for ancestor worship and the Moon Festival. It preserves the distinct characteristics of both old and new buildings, carefully selecting materials, forms, and colors that contrast with the historical context, along with the design of exhibitions. This provides a framework for developing the new community museum and conserving the shophouses in Charoen Chai, reflecting the rich history of the Chinese Thai community while adapting to modern changes and future challenges.

Keywords: community revitalization, historic shophouses, community museum, Charoen Chai community

บทนำ

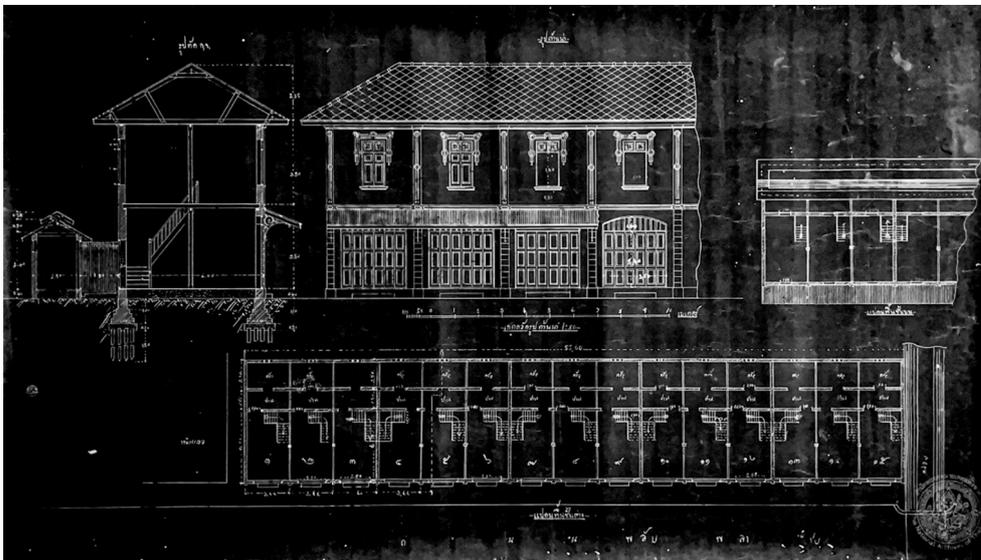
จากการขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ด้วยโครงข่ายระบบสาธารณูปโภคเส้นทางขนส่งมวลชนที่กระจายเข้าสู่พื้นที่ย่านต่าง ๆ โดยรอบ รวมไปถึงย่านเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ทำให้เกิดการซ้อนทับระหว่างระบบสาธารณูปโภคใหม่กับบริบทเมืองเก่าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ได้แก่ โครงการต่อขยายเส้นทางรถไฟฟ้ามหานครสายเฉลิมรัชมงคล (สายสีน้ำเงิน) เข้าสู่ย่านเยาวราชในปี พ.ศ. 2547 จึงได้มีการก่อสร้างสถานีวัดมังกรลงในพื้นที่บางส่วนของตึกแถวประวัติศาสตร์ของชุมชนเจริญไชย ส่งผลให้มูลนิธิชุมชน-พันธกิจพิทักษ์ในฐานะเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน ได้ปรับเปลี่ยนสัญญาเช่าอยู่อาศัยของตึกแถวนี้จากรายปีเป็นรายวัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสร้างความไม่มั่นคงแก่ชุมชนทั้งด้านความเป็นอยู่ มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม เพื่อต่อรองกับเหตุการณ์นี้ ชุมชนจึงเกิดความเข้มแข็งจนสามารถร่วมกันจัดตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนเจริญไชย” เพื่อรักษาและพัฒนาชุมชนตามคุณค่าทางประวัติศาสตร์ชาวไทยเชื้อสายจีน ย่านเยาวราช โดยจัดกิจกรรมฟื้นฟูประเพณีและวัฒนธรรม เช่น งานไหว้พระจันทร์เจริญไชย เป็นต้น และในปีต่อมาชุมชนได้ก่อตั้ง “พิพิธภัณฑสถานเก่าเล่าเรื่อง” กระทั่งในปี พ.ศ. 2555 Pimonsathean (2013) ได้สำรวจเพื่อประเมินคุณค่าอาคารตึกแถวดังกล่าวนี้และเผยแพร่ในหนังสือ “อาคารที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์บริเวณถนนเจริญกรุงตอนบน” โดยระบุว่าตึกแถวร้อยปีเจริญไชยเป็นหนึ่งในอาคารที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์

ต่อมาในปี พ.ศ. 2556 กฎหมายผังเมืองกรุงเทพมหานคร ได้มีการกำหนดพื้นที่ในรัศมี 500 เมตร รอบสถานีรถไฟฟ้าให้อยู่ในเขตพื้นที่สีแดง (พาณิชยกรรม) ซึ่งจากการปรับข้อกำหนดและการพัฒนาเมืองใหญ่ ทำให้ที่ดินในพื้นที่ชุมชนมีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้ในอนาคตอาจเกิดเป็นอาคารขนาดใหญ่ในพื้นที่ (Charoen Chai conservation and rehabilitation group, 2013) ทำให้ชาวชุมชนเจริญไชยเกิดความกังวลกับอนาคตของตึกแถวนี้ที่อาจถูกรื้อทำลายเช่นเดียวกับตึกแถวย่านเมืองเก่าอื่น ๆ อีกทั้งในสองปีต่อมาตึกแถวเจริญไชยเกิดเหตุเพลิงไหม้ อาคารเกิดความเสียหายจำนวน 8 คูหา กลายเป็นพื้นที่ว่างติดกับพิพิธภัณฑสถานชุมชน โดยทางเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินยังไม่มียุทธศาสตร์ในการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ (Urunanont, 2023) (ดังภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 ผังบริเวณแสดงตำแหน่งตึกแถว 8 คูหาที่เกิดเพลิงไหม้
ที่มา: ปรับปรุงจาก Chungsirarak, et al. (2011)

ชุมชนเจริญไทย หรือ ตรอกตงเฮงโกย เป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนโบราณ ตั้งอยู่ติดกับถนนสายแรกของประเทศไทยอย่างถนนเจริญกรุง โดยชุมชนเป็นกลุ่มอาคารตึกแถวที่มีอายุมากกว่าร้อยปี เป็นตึกแถวที่มีลักษณะรูปแบบมาจากประเทศสิงคโปร์ (ดังภาพที่ 2) ถูกสร้างขึ้นตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 และรายล้อมไปด้วยศาลเจ้าที่สำคัญถึง 5 แห่ง จึงทำให้ชุมชนแห่งนี้กลายเป็นศูนย์กลางการค้ากระดาษไหว้เจ้าและเครื่องใช้ในพิธีกรรมของชาวจีนที่เก่าแก่และใหญ่ที่สุดในประเทศไทย (Charoen Chai conservation and rehabilitation group, 2013)

ภาพที่ 2 รูปแบบอาคารตึกแถวเจริญไทย ในสมัยรัชกาลที่ 5
ที่มา: National Archives of Thailand (n.d.)

การเปลี่ยนแปลงของอาคารตึกแถวชุมชนเจริญไชยมี ตั้งแต่ยุคแรกเริ่มหลังการสร้างถนนเจริญกรุง ในปลายรัชกาลที่ 5 โดยเริ่มจากตึกแถวสองชั้นโครงสร้างไม้และอิฐฉาบปูน ในช่วง พ.ศ. 2435-2450 และพัฒนาเป็นตึกแถวสองถึงสามชั้นที่ใช้คอนกรีตเสริมเหล็กตั้งแต่ พ.ศ. 2450 เป็นต้นมา อาคารในช่วง พ.ศ. 2469-2475 มีการเพิ่มระเบียง และตกแต่งด้วยลวดลายปูนปั้น ส่วนหลัง พ.ศ. 2475 ปรากฏอาคารสมัยใหม่โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กที่แตกต่างจากแบบดั้งเดิม (Chungsirirarak, 2011) และในปี พ.ศ. 2556 การพัฒนาเส้นทางรถไฟฟ้าใต้ดินสายสีน้ำเงินส่งผลให้บางส่วนของชุมชนถูกปรับเป็นพื้นที่ทางขึ้น-ลงสถานี วมังกร การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนถึงการปรับตัวของอาคารตึกแถวต่อการพัฒนาเมืองและบริบททาง เศรษฐกิจที่กำลังเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคสมัย (ดังภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 ลักษณะรูปแบบอาคาร อายุของอาคารและทางเข้าสู่ตัวชุมชนเจริญไชย
ที่มา: ปรับปรุงจาก Chungsirirarak, et al. (2011)

เหตุการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นโอกาสในการฟื้นฟูย่านตึกแถวประวัติศาสตร์แห่งนี้ โดยการออกแบบปรับปรุงในระดับผังชุมชนเพื่อลดการต่อเติมสิ่งปลูกสร้างที่ส่งผลกระทบต่ออาคาร และออกแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนเจริญไชยเชื่อมต่อกับพิพิธภัณฑ์เดิม เพื่อเพิ่มพื้นที่กิจกรรม การจัดแสดง และเผยแพร่เรื่องราวประวัติศาสตร์ผ่านนิทรรศการบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนออกสู่สาธารณะ ทั้งนี้ ในการฟื้นฟูชุมชนให้กลับฟื้นคืนชีวิตอีกครั้งจะเป็นการเสริมสร้างประโยชน์ร่วมกับทั้งฝ่ายเจ้าของที่ดินและชุมชนที่เป็นผู้เช่า โดยเกิดการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวย่านเมืองเก่า ไปพร้อมกับการรักษาชุมชนให้มีชีวิตและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการออกแบบสถาปัตยกรรมฟื้นฟูอาคารตึกแถวประวัติศาสตร์ และการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนเจริญไชย โดยการออกแบบปรับปรุงผังบริเวณชุมชนวางผังสถาปัตยกรรมพิพิธภัณฑ์ชุมชนใหม่เชื่อมต่อขยายจากพิพิธภัณฑ์เดิม เสริมสร้างแรงกระตุ้นในพื้นที่ชุมชนย่านเมืองเก่า และชุบชีวิตตึกแถวประวัติศาสตร์ให้กลับมามีชีวิตชีวา

2. เพื่อนำเสนอแนวทางการออกแบบอาคารใหม่ในบริบทตึกแถวประวัติศาสตร์ของชุมชนเจริญไชย ทั้งระดับผังรวม สถาปัตยกรรมอาคาร และรูปแบบนิทรรศการภายในอาคาร เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน กระตุ้นเศรษฐกิจให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวย่านเมืองเก่า และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้

ขอบเขตและขั้นตอนการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่ แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

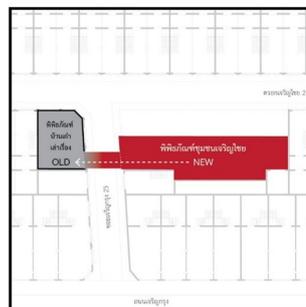
1. ระดับผังแม่บทตึกแถวร้อยปีชุมชนเจริญไชย การออกแบบปรับปรุงผังภูมิทัศน์โดยรวมของตึกแถวชุมชนเจริญไชย โดยพื้นที่ตั้งอยู่ซอยเจริญกรุง 23 ถนนพลับพลาไชย (แยกแปลงนาม) แขวงป้อมปราบ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร 10100 มีขนาดพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 4 ไร่ 1 งาน 76 ตารางวา รวมทั้งสิ้น 114 คูหา
2. ระดับการออกแบบสถาปัตยกรรม การออกแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนเจริญไชยที่เป็นส่วนขยายของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในพื้นที่ว่างจากคูหาที่เกิดเพลิงไหม้ ขนาดพื้นที่ว่าง 220 ตารางเมตร โดยให้ความสำคัญกับการออกแบบในระดับนี้มากที่สุดในโครงการวิจัยออกแบบ
3. ระดับการออกแบบพื้นที่นิทรรศการภายในอาคาร การออกแบบวิธีการจัดแสดงภายในอาคารพิพิธภัณฑ์ชุมชนเจริญไชย และการจัดวางผังส่วนนิทรรศการและทางสัญจรภายใน (ดังภาพที่ 4)

1. ระดับผังบริเวณ

2. ระดับการออกแบบสถาปัตยกรรม

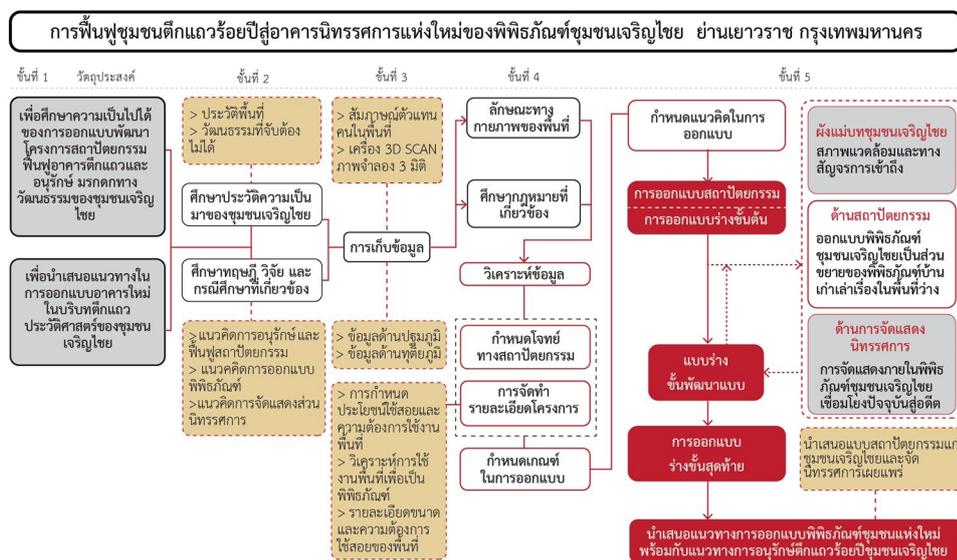
3. ระดับการออกแบบพื้นที่นิทรรศการภายในอาคาร

ภาพที่ 4 ขอบเขตการวิจัยทั้ง 3 ระดับของโครงการ

ที่มา: ปรับปรุงจาก Chungsirarak, et al. (2011)

ขั้นตอนการวิจัยและการออกแบบ

บทความนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยใช้เครื่องมือการวิจัยจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจากชุมชนเจริญไชย จำนวน 2 ท่านและการสำรวจพื้นที่จริงด้วยเทคโนโลยี 3D Scan เพื่อสร้างภาพจำลองสามมิติสภาพแวดล้อมในชุมชนเจริญไชย ข้อมูลดังกล่าวถูกนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการจัดแสดงนิทรรศการและการวิเคราะห์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่นำไปสู่การวิเคราะห์ผลและสรุปผลข้อมูล เพื่อประเมินความเป็นไปได้และจัดทำรายละเอียดโครงการที่จะเป็นตัวกำหนดแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ เพื่อที่จะสามารถกำหนดเกณฑ์และแนวคิดในการออกแบบที่จะส่งผลต่อไปยังการออกแบบโครงการทั้งในระดับผังชุมชน พิพิธภัณฑสถานชุมชนเจริญไชย และการจัดแสดงนิทรรศการ (ดังภาพที่ 5)

ภาพที่ 5 กรอบการวิจัย
ที่มา: Author

บททวนวรรณกรรม

1. แนวคิดและทฤษฎี การฟื้นฟูอาคารเก่า และการอนุรักษ์อาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

การอนุรักษ์วัฒนธรรม กล่าวคือ การรักษาและป้องกันคุณค่าของสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ตั้งในปี 1972 องค์กร UNESCO ได้กำหนดคำจำกัดความของ “มรดกทางวัฒนธรรม” (cultural heritage) ครอบคลุม 3 ลักษณะ คือ อนุสรณ์สถาน กลุ่มอาคาร และบริเวณ และได้ให้ความหมายรวมถึงสภาพทางกายภาพซึ่งจับต้องได้และสภาพที่ไม่ใช่กายภาพที่จับต้องไม่ได้ Pimonsathean (2013) เพื่อตระหนักถึงการอนุรักษ์ให้คงอัตลักษณ์และคุณค่าของสถานที่

โดยการอนุรักษ์พื้นที่ในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับผังเมืองไปจนถึงระดับสถาปัตยกรรม ดังแนวคิด การอนุรักษ์ในระดับเมือง (Tansukanan, 2013) ที่เน้นการรักษาสภาพการใช้งานที่เหมาะสมและสอดคล้อง กับบริบท โดยสงวนรักษาสถาปัตยกรรมและอัตลักษณ์ของเมือง เช่นเดียวกับทฤษฎีการฟื้นฟูสถาปัตยกรรม (Pimonsathean, 2016) ที่มุ่งรักษาคุณค่าทางประวัติศาสตร์และพื้นที่ตึกแถวเก่าให้กลับมาใช้ประโยชน์ได้ โดยการปรับประโยชน์การใช้สอย และเลือกวิธีอนุรักษ์ให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่

อีกทั้ง ในปัจจุบันการฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมได้นำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยประกอบการอนุรักษ์พื้นที่ฟู ดังการใช้โปรแกรมเมตรีในการสำรวจรังวัดอาคารประวัติศาสตร์ เช่น เครื่องมือ 3D Scanner ที่เป็นการใช้ เทคโนโลยีในการเข้าถึงพื้นที่ที่มีขอบเขตจำกัด ผสมกับการใช้โปรแกรมเทคโนโลยีอื่น ในการเก็บข้อมูลที่เป็น ประโยชน์ต่ออาคารประวัติศาสตร์ (Srisuwan, 2013)

ท้ายที่สุด การอนุรักษ์และฟื้นฟูควรคำนึงถึงทั้งในด้านสถาปัตยกรรมและมรดกทางวัฒนธรรมที่มี คุณค่าของพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น ทั้งด้านกายภาพ ประเพณี วัฒนธรรม โดยการสร้างแนวความคิดการจัดระเบียบ ของเมืองให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา เสริมสร้างความเข้มแข็งและความภาคภูมิใจของคนใน พื้นที่ ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีเพื่อช่วยในการสนับสนุนและเก็บข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ ในอนาคต

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑสถานและการรับรู้ประสบการณ์

พิพิธภัณฑสถาน คือ พื้นที่แห่งการมีปฏิสัมพันธ์กันของผู้คนกับสิ่งที่จัดแสดง เพื่อถ่ายทอดความรู้ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยจากข้อมูลการวิจัยของนักจิตวิทยาเชื่อว่าสภาพแวดล้อม กับบุคคลสามารถเชื่อมต่อกันได้ โดยผ่านกระบวนการ การรับรู้ (perception) ผู้คนจะรับรู้ประสบการณ์ได้ โดยผ่านประสาทสัมผัส (sensory organ) ได้แก่ รูป (ตา) รส (ลิ้น) กลิ่น (จมูก) เสียง (หู) สัมผัส (ผิว) เป็นต้น พบว่า การเรียนรู้ผ่านการรับรู้ประสบการณ์ จากแนวคิดพหุประสาทสัมผัส (multi-sensory) ที่ใช้ประสาท สัมผัสมากกว่าหนึ่งการรับรู้ ช่วยในการสร้างความทรงจำจะทำให้การเรียนรู้สมบูรณ์และสร้างแรงบันดาลใจ ให้ผู้เรียนเพิ่มมากขึ้น (Harada, et al., 2018) สามารถจดจำสิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้นจากการรับรู้ประสบการณ์ผ่าน ประสาทสัมผัส และภายหลังได้เริ่มมีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการกระตุ้นประสาทสัมผัสในการเพิ่มการรับรู้ ประสบการณ์

3. คุณค่าของชุมชนเจริญวัยทางด้านมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้ทรงริเริ่มพัฒนาประเทศ วางรากฐานการคมนาคมทางสัญจรและการติดต่อ ค่าขายทางบก จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้าง “ถนนเจริญกรุง” เป็นถนนแบบชาติตะวันตกแห่งแรกของประเทศไทย ส่งผลเกิดการพัฒนาและความเจริญก้าวหน้ามาจนถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งในสมัยนั้นได้มีการสร้างวัดเล่งเน่ยยี่ หรือวัดมังกรกมลาวาสขึ้น ทำให้มีชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัยในบริเวณนี้เป็นจำนวนมาก ประกอบกับใช้รถราง แทนการขี่ม้าลาก ทำให้พื้นที่แห่งนี้เติบโตจนมีการสร้างอาคารบ้านเรือนตึกแถวเพิ่มขึ้น และหนึ่งในตึกแถว

ที่ถูกสร้างขึ้น คือ ตึกแถวชุมชนเจริญไชย ซึ่งที่มาของชื่อของชุมชน “เจริญไชย” สันนิษฐานว่า มาจากการรวมกันของคำว่า “เจริญ” ที่มาจากชื่อถนนเจริญกรุง และ “ไชย” มาจากชื่อถนนพลับพลาไชย โดยใช้ชื่อนี้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (Charoen Chai conservation and rehabilitation group, 2013)

เนื่องจากบริเวณรอบชุมชนมีศาลเจ้าและวัดจำนวนมาก ชาวเจริญไชยจึงประกอบอาชีพค้าขาย กระดาษไหว้เจ้าและของใช้ในพิธีกรรมไหว้เป็นหลัก รองลงมาเป็นร้านอาหาร และอยู่อาศัย โดยคนในชุมชนเป็นชาวจีนสยาม ซึ่งทำให้วัฒนธรรมและประเพณีที่ปฏิบัติมีความเกี่ยวข้องกับชาวจีนที่เป็นบรรพบุรุษ เช่น เทศกาลไหว้พระจันทร์ที่จัดขึ้นในช่วงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 ของทุกปีตามปฏิทินจันทรคติจีน นอกจากนี้ การฉลองเทศกาลไหว้พระจันทร์ในยุคปัจจุบันเริ่มลดน้อยลง ทางช่อง CCTV จากประเทศจีนจึงได้มาถ่ายทำรายการเกี่ยวกับประเพณีไหว้พระจันทร์ที่ชุมชนเจริญไชย เพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมนี้ไปยังประเทศจีน (Charoen Chai conservation and rehabilitation group, 2013)

การวิเคราะห์ปัญหาและบริบทที่ตั้ง

การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ของชุมชนเจริญไชย ได้นำไปสู่การวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นชุมชน บริบทโดยรอบ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง และการเข้าถึงพื้นที่ ตลอดจนการวิเคราะห์ข้อมูลตึกแถวทางประวัติศาสตร์ในชุมชนเจริญไชยโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อประเมินความเป็นไปได้ และเป็นแนวทางในการออกแบบพัฒนาพื้นที่ชุมชนเจริญไชย ดังนี้

1. ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ พบว่า พื้นที่ว่างในชุมชนเจริญไชยหลังจากเกิดเหตุเพลิงไหม้ขาดนโยบายการจัดการและการพัฒนาภายในชุมชน พิพิธภัณฑสถานเก่าเล่าเรื่องขาดพื้นที่จัดกิจกรรมและจัดแสดงสิ่งของ บอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ รวมถึงสภาพแวดล้อมของชุมชนมีหลังคาทึบบังทัศนียภาพและมีสิ่งปลูกสร้างที่ไม่ถาวรที่อาจส่งผลกระทบต่อตึกแถวเจริญไชยได้ในอนาคต

2. การสำรวจพื้นที่โดยรอบ พบว่า พื้นที่บริเวณโดยรอบของชุมชนเจริญไชย อยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวอย่างถนนเยาวราช ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีนักท่องเที่ยวทั้งในประเทศ ต่างประเทศอยู่ปริมาณมาก และมีสถานที่สำคัญกระจายตัวอยู่โดยรอบชุมชนเจริญไชย อาทิเช่น วัดมังกรกมลาวาสที่เป็นสถานที่ที่พึ่งทางจิตใจ และศูนย์เรียนรู้ทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของย่านเยาวราช เป็นต้น

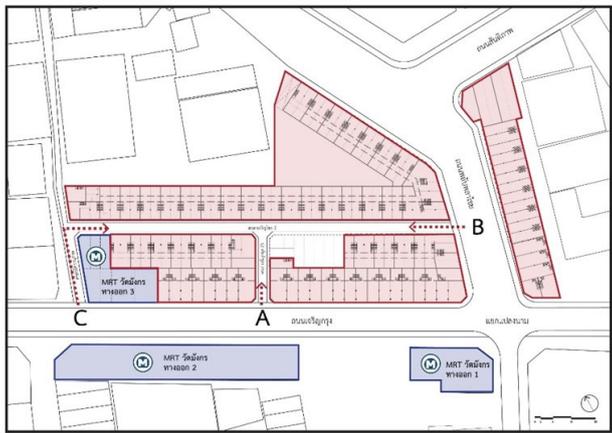
โดยความสัมพันธ์ของบริบทรอบชุมชนกับอาคารตึกแถวชุมชนเจริญไชย พบว่า อาคารส่วนใหญ่เป็นอาคารพาณิชย์สูง 2-3 ชั้น ทั้งในบริเวณถนนเจริญกรุงและถนนพลับพลาไชย ซึ่งมีตึกสูงจำนวน 4 ชั้นขึ้นไปซึ่งมีไม่มากนัก เช่น ศาลเจ้าหลิสมิ่วติดอยู่ทางฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือของชุมชนเจริญไชย เป็นต้น

3. กฎหมาย กฎหมายการออกแบบและก่อสร้างอาคารที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเจริญไชย พบว่า ชุมชนเจริญไชยอยู่ในพื้นที่ พาณิชยกรรม (สีแดง) ในระยะ 500 เมตร จากสถานีรถไฟฟ้า ทำให้สร้างได้สูงไม่เกิน 34 ชั้น กำหนดพื้นที่สามารถก่อสร้าง (floor area ratio: FAR) คือ 7 และ พื้นที่โล่ง (open space ratio: OSR) คือ 4.5 (Department Of City Planning and Urban Development, 2013)

4. การเข้าถึง จากสำรวจบริเวณรอบพื้นที่ที่สามารถแบ่งช่องทางเข้าสู่ชุมชนเจริญไชยได้ 3 ช่องทาง ดังนี้
 ทางเข้า A เป็นทางเข้าสู่ตัวชุมชนเจริญไชย จากทางซอยเจริญกรุง 23 เป็นจุดที่ใกล้ทางเข้า-ออกรถไฟฟ้าใต้ดินของสถานีวัดมังกร ทางออก 2 และ 3 เป็นจุดที่ผู้คนเข้าถึงได้สะดวกและง่ายที่สุด

ทางเข้า B เป็นทางเข้าสู่ชุมชนเจริญไชยจากทางตรอกเจริญไชย 2 จากทางฝั่งถนนพลับพลาไชย บริเวณนี้พบเห็นได้ง่ายเมื่อเดินทางมาจากฝั่งซอยแปลงนามที่สามารถเดินเชื่อมไปยังเส้นถนนเยาวราชได้

ทางเข้า C เป็นจุดที่อยู่ใกล้กับทางออกสถานีวัดมังกร ทางออก 3 สามารถเดินเข้ามาทางตรอกอิศรานภาพ ซึ่งมีช่องทางแคบและมีร้านแผงลอยสองฝั่งทางเดิน และสามารถเดินเชื่อมเข้าสู่ชุมชนทางซอยเจริญไชย 2 (ดังภาพที่ 6)

**แสดงทางเข้าชุมชนเจริญไชย
ทั้ง 3 ช่องทาง**
A เข้าจากทางถนนเจริญกรุง
ซอยเจริญกรุง 23
B เข้าจากทางถนนพลับพลาไชย
ซอยเจริญไชย 2
C เข้าจากทางตรอกอิศรานภาพ
ซอยเจริญไชย 2

ภาพที่ 6 การเข้าถึงชุมชนเจริญไชย 3 ช่องทาง
 ที่มา: ปรับปรุงจาก Chungsirarak, et al. (2011)

5. การบันทึกสภาพปัจจุบัน

ในการเก็บข้อมูลสภาพแวดล้อมชุมชนเจริญไชย ทั้งในด้านอาคารตึกแถวชุมชน ซึ่งมีอายุเก่าแก่กว่า 100 ปี และสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนที่อยู่อาศัย ประกอบกิจการในพื้นที่ ทำให้การเก็บข้อมูลจึงต้องรวบรวมพื้นที่ให้น้อยที่สุดและแม่นยำ จึงทำการเก็บข้อมูลทางกายภาพ ด้วยเครื่องเลเซอร์สแกน (3D scanner) เป็นการสแกนเก็บข้อมูลในระดับภาคพื้นดิน ที่ถูกนำมาใช้งานมาอย่างยาวนาน และประโยชน์ในการบันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์ เพื่อใช้ในการวางแผนการอนุรักษ์ ของอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Srisuwan, 2013) (ดังภาพที่ 7) จากการสำรวจสภาพอาคารจริงโดยใช้เครื่องมือดังกล่าว พบว่า อาคารเดิมอาจได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการต่อเติมโครงสร้าง เช่น การเพิ่มขึ้นเก็บของเหนือชั้นหลังคา หรือการปรับโครงสร้างหลังคากันสาด ซึ่งการต่อเติมเหล่านี้ อาจทำให้โครงสร้างอาคารไม่สามารถรองรับน้ำหนักของสิ่งที่ถูกเพิ่มเข้ามาได้ ส่งผลให้อาคารอาจเกิดการทรุดโทรมและได้รับความเสียหายจากการรับน้ำหนักที่เกินขีดความสามารถของโครงสร้างเดิม

ภาพที่ 7 การเก็บข้อมูลตึกแถวร้อยปีเจริญไชยโดยการใช้เครื่อง 3D scanner

ที่มา: Author

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการออกแบบ

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล นำไปสู่การกำหนดเกณฑ์และแนวคิดที่เป็นแนวทางสำคัญในการออกแบบฟื้นฟูชุมชนทางวัฒนธรรมและตึกแถวประวัติศาสตร์ชุมชนเจริญไชย ดังนี้

1. เกณฑ์ในการออกแบบ ประกอบด้วย

1.1 การออกแบบสถาปัตยกรรมใหม่ในพื้นที่ที่มีบริบททางประวัติศาสตร์ การออกแบบสถาปัตยกรรมที่คำนึงถึงคุณค่า และอัตลักษณ์ของสิ่งเดิมที่คงอยู่ในบริบทพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

ตามหลักแนวความคิดการอนุรักษ์ขององค์กร UNESCO ที่สนับสนุนการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และการให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรม (Pimonsathean, 2013)

1.2 การกำหนดรูปทรงทางสถาปัตยกรรม จากกระบวนการทำรังวัดอาคารด้วยเครื่องมือ 3D scanner ทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการสร้างรูปทรงที่ไม่สมบูรณ์ (incompleted form) สร้างความแตกต่างระหว่างสถาปัตยกรรมใหม่และบริบทเดิม ซึ่งการสร้างความแตกต่างนี้สามารถทำให้ผู้พบเห็นรับรู้ถึงช่วงเวลาของการเกิดของอาคารที่ต่างยุคสมัย และส่งผลให้เล็งเห็นคุณค่าของสถาปัตยกรรมเดิมเพิ่มขึ้น

1.3 การออกแบบพื้นที่จัดแสดงเชิงประสบการณ์ในพื้นที่จำกัด ด้วยขนาดจำกัดของพื้นที่จึงนำหลักการสัดส่วนมนุษย์ (human scale) ในการกำหนดระยะและสัดส่วนโดยใช้พื้นที่น้อยที่สุดและเหมาะสมกับระหว่างนิทรรศการกับผู้เข้าชม (Pangkesorn, 2012) รวมถึงการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ ผ่านการใช้แนวความคิดเรียนรู้ผ่านพหุประสาทสัมผัสช่วยเสริมสร้างความจดจำ (Harada, et al., 2018) โดยการใช้ผู้เข้าชมมีปฏิสัมพันธ์กับการจัดแสดง เช่น การสัมผัสวัตถุ เสียง หรือการใช้เทคโนโลยี เข้ามากระตุ้นความสนใจผู้เข้าชม

2. แนวคิดในการออกแบบ ประกอบด้วย

2.1 การรักษาลักษณะเฉพาะของรูปแบบอาคารเก่าและใหม่ เพื่อความเข้าใจในช่วงของเวลาการเกิดสถาปัตยกรรม เป็นการเน้นอัตลักษณ์ของอาคารตึกแถวประวัติศาสตร์เดิมเอาไว้ ด้วยการออกแบบอาคารใหม่ที่ใช้รูปแบบโครงสร้างแตกต่างจากอาคารเดิม เช่น การเลือกใช้โครงสร้างเหล็กสำหรับพิพิธภัณฑ์ใหม่ให้แตกต่างกับบริบทตึกแถวที่เป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็กและผนังก่ออิฐเดิม อีกทั้ง ยังเลือกรูปทรงเรขาคณิต วัสดุ สี พื้นผิวอาคาร ให้มีความแตกต่างระหว่างอาคารเก่าและใหม่

2.2 การออกแบบรูปทรงสถาปัตยกรรมที่แตกต่างจากบริบททางประวัติศาสตร์ จากกระบวนการทำรังวัด จนเกิดแนวความคิดการสร้างรูปทรงที่ไม่สมบูรณ์ โดยรูปทรงของอาคารใหม่สร้างความแตกต่างกับสภาพอาคารเก่าที่ไม่ได้มีองค์ประกอบครบถ้วนดังในอดีต การเกิดรูปทรงนี้จึงเอื้อให้เกิดการตั้งคำถามแก่ผู้พบเห็น และเปิดโอกาสให้เกิดรูปทรงอื่นจากวิถีชีวิตเข้ามาเติมเต็มบรรยากาศของพื้นที่ เช่น รูปทรงรถเข็นขายของ นอกจากนี้ ยังนำรูปทรงการพับกระดาษไหว้เจ้า สะท้อนถึงวัฒนธรรมดั้งเดิม รวมถึงการใช้เส้นกรอบยอดजूสามเหลี่ยมเติม ตัดทอนแทนรูปทรงที่สมบูรณ์ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการเพิ่มองค์ประกอบอื่น ๆ จากบริบทการใช้งานวิถีชีวิต

2.3 การออกแบบโดยใช้การรับรู้ประสบการณ์ผ่านประสาทสัมผัส การออกแบบการจัดแสดงภายในเพื่อบอกเล่าเรื่องราวของพื้นที่ให้ผู้ชมเข้าถึงและจดจำพื้นที่ได้จากการใช้ประสาทสัมผัส ไม่ว่าจะเป็นการมอง การใช้แสง และการสัมผัส เช่น การสัมผัสผนังอิฐเก่า ในการกระตุ้นการรับรู้พื้นที่จัดแสดง เป็นต้น ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีเข้ามามีส่วนช่วยในการเพิ่มพื้นที่ในการจัดแสดงที่มีขนาดจำกัด เช่น การฉายภาพจำลองอาคารและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ เป็นต้น

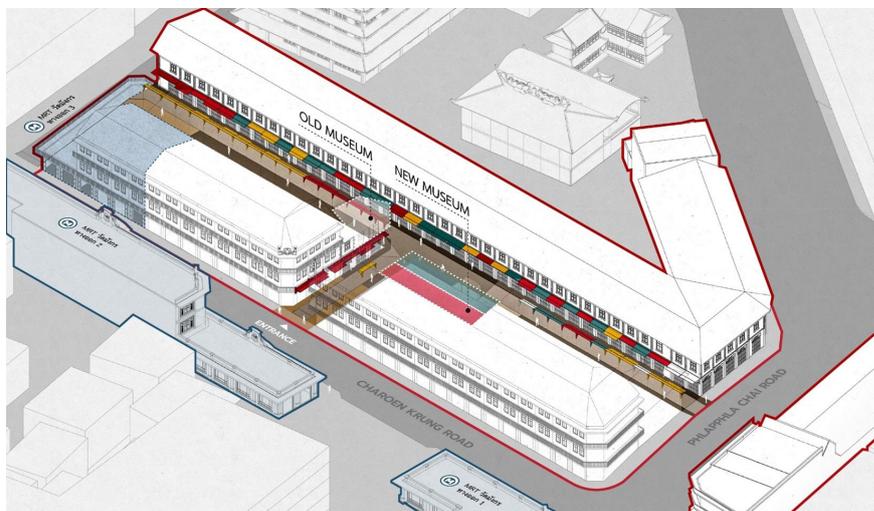
แนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรม

การออกแบบฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและพัฒนาพื้นที่ชุมชนเจริญไชย แบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. ระดับผังบริเวณ

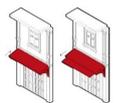
การเปิดทางเข้าหลักเข้าสู่ชุมชน โดยคำนึงถึงการเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างสะดวก และเป็นจุดสังเกตเห็นได้ชัด โดยการใช้ทางสัญจรซอยเจริญกรุง 23 เดินเชื่อมต่อกับพื้นที่ว่าง ที่เป็นพื้นที่จัดกิจกรรม และพื้นที่เปิดโล่งเพื่อลดความแออัดภายในชุมชน และการออกแบบปรับสภาพแวดล้อมทางเดินเท้า หลังกั้นสาดเดิมเพื่อจัดระเบียบพื้นที่สาธารณะและลดผลกระทบจากสิ่งก่อสร้างต่อเติมที่อาจเป็นผลต่อตึกแถวชุมชนเจริญไชยในอนาคต

สำหรับการปรับปรุงทางสัญจรทางเท้า จากเดิมเป็นพื้นคอนกรีต ออกแบบใหม่เปลี่ยนเป็นพื้นบล็อกหิน และแยกสีตามเวลาการเกิดของแต่ละส่วนของอาคารตึกแถว เพื่อให้สังเกตเห็นความแตกต่างของการเกิดตึกแถวแต่ละช่วงเวลา สามารถให้ข้อมูลประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงตึกแถวชุมชนเจริญไชยแก่นักท่องเที่ยว และการปรับรูปแบบของหลังคาชั้นสาด ตลอดแนวภายในซอยเจริญกรุง 23 และซอยเจริญไชย 2 ให้สามารถปรับเปลี่ยนขนาดของพื้นที่กั้นสาดได้เหมาะสมกับการใช้งานของแต่ละคูหา และคงความหลากหลายของพื้นที่ผ่านสีของแผ่นหลังคาชั้นสาดที่ต่างกันไปตามประเภทกิจการของแต่ละคูหา ดังนี้ สีแดงสื่อถึงร้านอาหารของเกี่ยวกับความเชื่อหรือกระดาศไหว้เจ้า สีเหลืองสื่อถึงร้านขายของอุปโภคบริโภคหรือร้านอาหาร สีเขียวสื่อถึงเฉพาะอยู่อาศัย และสีขาวสื่อถึงคูหาที่ไม่มีผู้อยู่อาศัย (ดังภาพที่ 8)

ปรับกั้นสาด

ปรับเปลี่ยนให้สามารถรับได้
ความการใช้งานอยู่อาศัย
หรือประกอบกิจการในแต่ละคูหา
แบ่งแยกสีเพื่อแสดงความ
หลากหลายของพื้นที่

แบ่งสีตามประเภทการประกอบกิจการ
■ ร้านขายของเกี่ยวกับความเชื่อ
/ กระดาศไหว้เจ้า
■ ร้านขายของอุปโภคบริโภค
/ ร้านอาหาร
■ อยู่อาศัย
□ ไม่มีผู้อยู่อาศัย

ปรับทางเท้า

OLD
พื้นคอนกรีต
NEW
พื้นบล็อกหิน

เปลี่ยนตามประเภท
การใช้งานอาคาร
■ ปี 2450
■ ปี 2450-2469
■ ปี 2469
■ ปี 2556

พื้นที่ว่าง

พื้นที่สีเขียว 6 งานกิจกรรม
พื้นที่สีเทา → ลดความแออัดของพื้นที่
ลานกิจกรรม → ลานโพธิ์พระจันทร์
พื้นที่โครงการที่พัฒนาใหม่

ภาพที่ 8 การออกแบบผังภูมิทัศน์ชุมชนเจริญไชย โดยปรับทางเท้า กั้นสาด และแบ่งพื้นที่การใช้งาน

ที่มา: Author

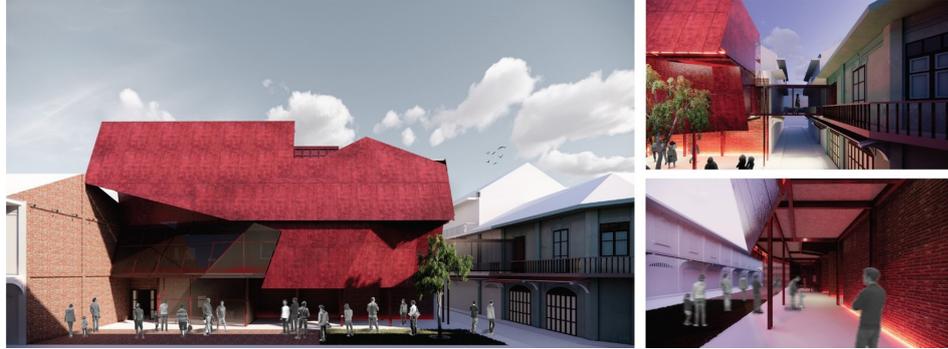
2. ระดับการออกแบบสถาปัตยกรรมพิพิธภัณฑ์ชุมชน

การรักษามรดกทางวัฒนธรรมและลักษณะเฉพาะของรูปแบบอาคารทั้งเก่าและใหม่ โดยใช้แนวคิด “ความทรงจำในพระจันทร์” ซึ่งเป็นการนำเทศกาลไหว้พระจันทร์ที่มีความสำคัญของชุมชนมาเป็นตัวแทนในการนำเสนอเรื่องราวเพื่อรักษาอัตลักษณ์ของพื้นที่ โดยใช้พระจันทร์ที่เปรียบเสมือนตัวกลางในการสื่อสารระหว่างผู้คนกับดวงจันทร์ในวันเพ็ญ เพื่อสื่อถึงการคิดถึงและการจากกันไกลของคนในครอบครัว ผ่านการมองพระจันทร์เพื่อส่งความรู้สึก อีกทั้ง เป็นตัวสะท้อนเรื่องราวและเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ฝ่าฟันอุปสรรค และสร้างความรู้ทางประวัติศาสตร์สังคมของคนในชุมชนเจริญไชย ทั้งนี้ พระจันทร์ยังเป็นตัวแทนของชุมชนที่กำลังต่อสู้กับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

นำไปสู่การออกแบบสถาปัตยกรรม โดยจากการปรับผังบริเวณของชุมชน เชื่อมต่อการออกแบบมายังพื้นที่ว่างเพื่อเพิ่มพื้นที่โล่งว่างสาธารณะแก่ชุมชน เป็นพื้นที่สีเขียว และพื้นที่ลานกิจกรรมภายในชุมชนเจริญไชย โดยลานกิจกรรมสามารถปรับเปลี่ยนการใช้งานได้ตามความเหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต เช่น เป็นพื้นที่จัดพิธีกรรมโต๊ะไหว้พระจันทร์ เป็นต้น ซึ่งออกแบบและจัดโซนพื้นที่การใช้งานอาคารใหม่ให้เชื่อมโยงไปยังอาคารบ้านเก่าเล่าเรื่อง (ดังภาพที่ 9) โดยบริเวณชั้นแรกเป็นพื้นที่เปิดรับบุคคลภายนอกเข้ามาในพื้นที่ แยกทางสัญจรระหว่างคนในชุมชนกับผู้ใช้งานพิพิธภัณฑ์ และเปิดมุมมองของอาคารสถาปัตยกรรมเผยกำแพงอิฐเดิมทั้งสองด้านของผนังอิฐที่เหลืออยู่ เพื่อให้ปรากฏความสำคัญกับซากผนังอาคารเดิม (ดังภาพที่ 10)

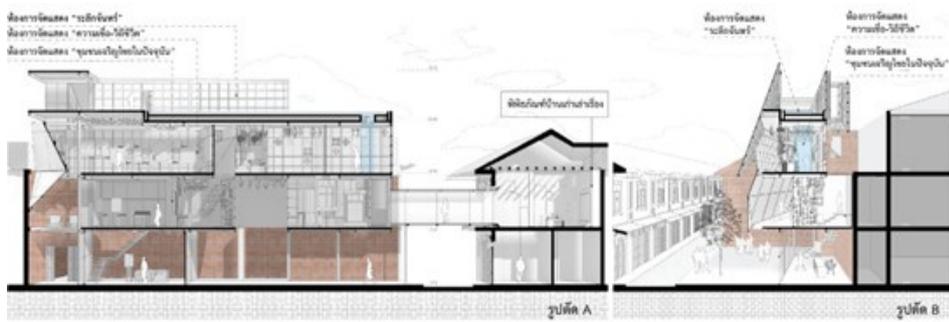
การรักษาลักษณะเฉพาะของรูปแบบอาคารเก่าและใหม่ เพื่อสร้างความเข้าใจของความแตกต่างทางอายุการก่อสร้างอาคาร และช่วงเวลาของการเกิดสถาปัตยกรรม ผ่านการใช้โครงสร้างและวัสดุ จากเดิมอาคารตึกแถวชุมชนเจริญไชยเป็นโครงสร้างผนังรับน้ำหนักก่ออิฐฉาบปูน ผนังไม้ จึงทำให้สถาปัตยกรรมใหม่ใช้โครงสร้างเหล็กเพื่อไม่ทำลายสถาปัตยกรรมเดิมและเพิ่มพื้นที่ในการใช้งาน ส่วนของผนังเป็นแผ่นเหล็กทาสีแดง (ดังภาพที่ 11) ที่สื่อถึงชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนและเชื่อมโยงการเล่าเรื่องด้วยทางเชื่อมระหว่างอาคารที่เปิดมุมมองการสัญจรด้วยวัสดุพื้นและผนังเป็นกระจก เพื่อเผยให้เห็นพิพิธภัณฑ์เดิมบรรยากาศของชุมชนผสานเข้ากับสถาปัตยกรรมแห่งใหม่ (ดังภาพที่ 12)

การออกแบบสถาปัตยกรรมที่มีความต่างกันโดยใช้แนวคิดความไม่สมบูรณ์ สะท้อนสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิต ผ่านการออกแบบเปลือกอาคารแห่งใหม่ที่มาจกัลักษณะรูปแบบการพักกระดาศไหว้เจ้า (ดังภาพที่ 13) ที่เป็นวัฒนธรรมการค้าขายเก่าแก่ของชุมชน อีกทั้ง ยังสามารถผสมผสานรวมบริบทและวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับสถาปัตยกรรมแห่งใหม่ที่ถูกสร้างขึ้น

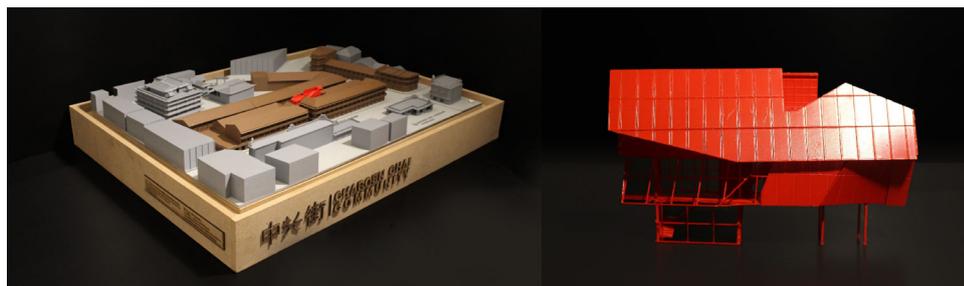
ภาพที่ 9 บรรยากาศของอาคารพิพิธภัณฑ์ชุมชนเจริญไชย

ที่มา: Author

ภาพที่ 10 รูปตัดอาคารพิพิธภัณฑ์แห่งใหม่ในชุมชนเจริญไชย แสดงการเผยให้เห็นกำแพงอิฐดั้งเดิมทั้งสองด้านของอาคาร และการออกแบบทางเชื่อมบริเวณชั้น 2 เพื่อเชื่อมต่อไปยังพิพิธภัณฑ์บ้านเก่าเล่าเรื่อง

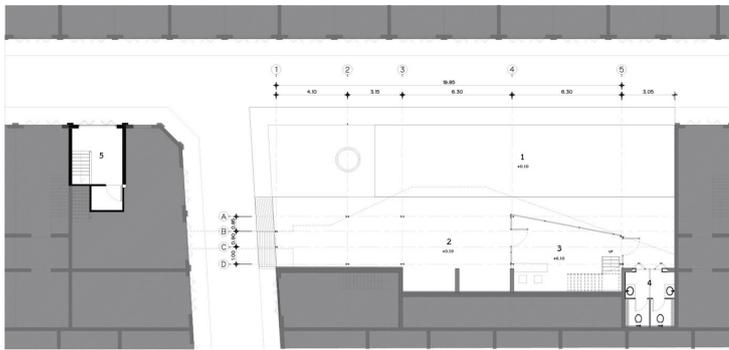
ที่มา: Author

ภาพที่ 11 โมเดลทางสถาปัตยกรรมแสดงผังบริเวณชุมชนเจริญไชย และความสัมพันธ์ระหว่างตึกแถวชุมชนกับอาคารพิพิธภัณฑ์ชุมชนเจริญไชย

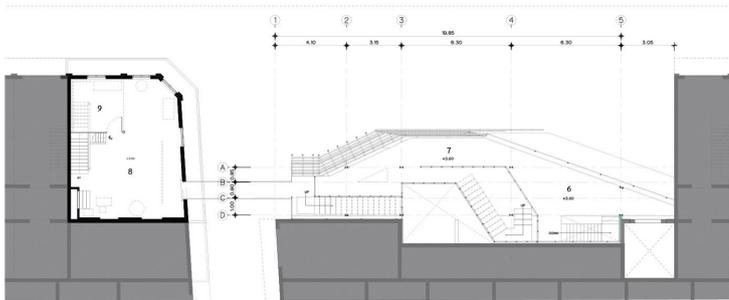
ที่มา: Author

การฟื้นฟูชุมชนตึกแถวร้อยปีสู่อาคารนิทรรศการแห่งใหม่ของพิพิธภัณฑ์ชุมชนเจริญไชย ย่านเยาวราช กรุงเทพมหานคร
 Revitalizing historic shophouses community to new extension of Charoen Chai community museum,
 Yaowarat Chinatown Bangkok

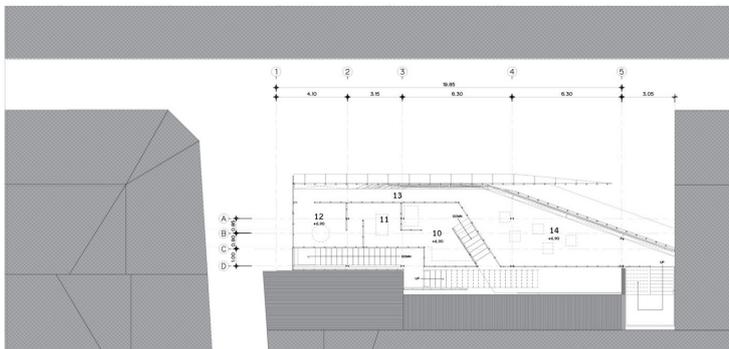
ผังพื้นที่ 1

- 1 ลานกิจกรรม
 - 2 ห้องที่ก๊อปปี้
 - 3 ห้องที่รับรอง
 - 4 ห้องนำสารธารณะ
 - 5 ทางเข้า
- พิพิธภัณฑ์บ้านเก่าเสาชิงช้า

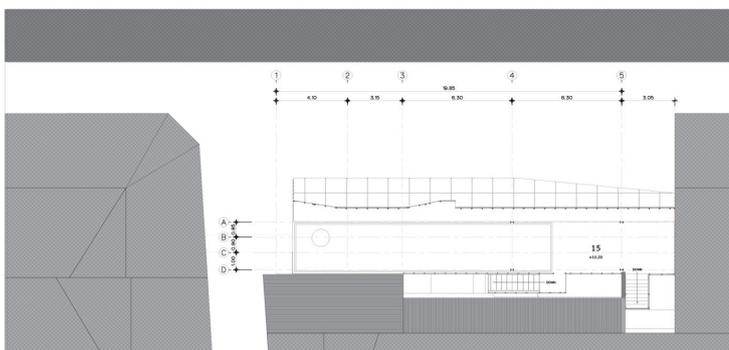
ผังพื้นที่ 2

- 6 พื้นที่จัดแสดงนิทรรศการไม้อาวัว
- 7 พื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ "ชุมชนเจริญไชโยในปัจจุบัน"
- 8 พิพิธภัณฑ์บ้านเก่าเสาชิงช้า พื้นที่จัดแสดง "ประวัติศาสตร์ชุมชนเจริญไชโย"
- 9 พิพิธภัณฑ์บ้านเก่าเสาชิงช้า พื้นที่จัดแสดง "อุปกรณ์การแสดงหนัง"

ผังพื้นที่ 3

- 10 พื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ "ชุมชนเจริญไชโย-อาหาร"
- 11 พื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ "ชุมชนเจริญไชโย-ความเชื่อ"
- 12 พื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ "สวนจันทร์ทองวัน"
- 13 พื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ "เทศกาลไหว้พระจันทร์"
- 14 พื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ "โต๊ะไหว้พระจันทร์"

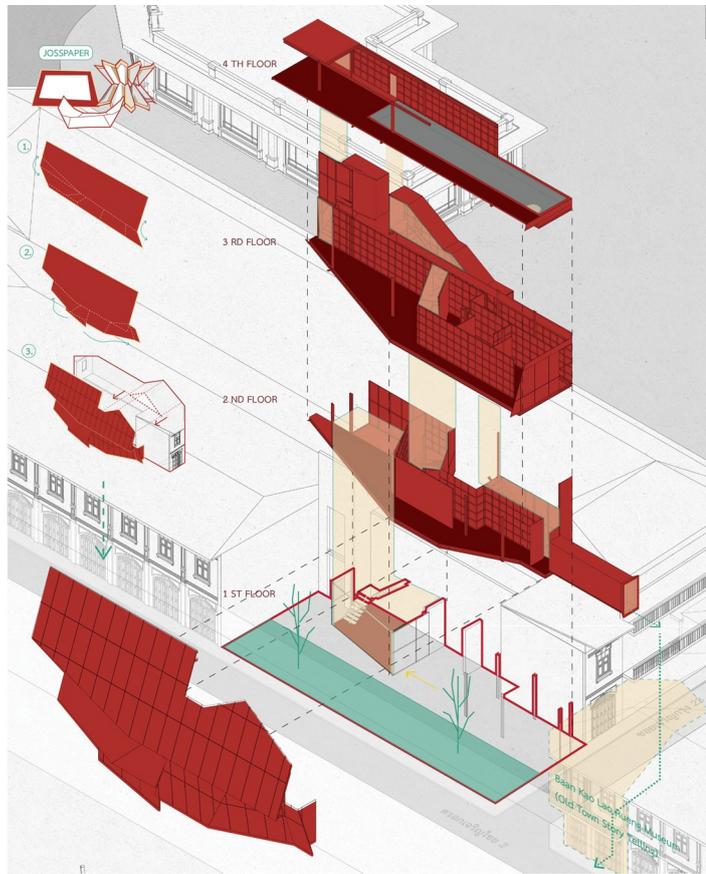

ผังพื้นที่ 4

- 15 พื้นที่จัดแสดงนิทรรศการ "พระจันทร์บนใจ"

ภาพที่ 12 ผังพื้นที่ 1-4 อาคารพิพิธภัณฑ์ชุมชนเจริญไชโย

ที่มา: Author

ภาพที่ 13 ภาพสามมิติแสดงภาพรวมอาคาร การสัณจรภายในโครงการอาคารพิพิธภัณฑ์ชุมชนเจริญไชยแห่งใหม่บนพื้นที่ว่างภายในชุมชนและแนวคิดของผนังอาคารที่มาจากภาพของกระดาษไหว้เจ้าของชุมชนเจริญไชย

ที่มา: Author

3. ระดับการออกแบบพื้นที่นิทรรศการภายในอาคาร

การเชื่อมโยงเรื่องราว “ปัจจุบันไปสู่อดีต” ระหว่างสถาปัตยกรรม เป็นการนำเสนอประวัติศาสตร์พื้นที่ผ่านลำดับของช่วงเวลา ที่เชื่อมต่อเหตุการณ์สำคัญเริ่มบอกเล่าเรื่องราวจากอาคารใหม่ย้อนรอยเข้าสู่พิพิธภัณฑ์บ้านเก่าเล่าเรื่อง กระตุ้นและส่งเสริมสร้างจิตสำนึกและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเจริญไชย

ด้วยข้อจำกัดด้านพื้นที่การออกแบบพื้นที่จึงต้องคำนึงถึงหลักการสัดส่วนมนุษย์ (human scale) เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการใช้งาน เช่น การกำหนดระยะการเดินชมนิทรรศการที่เหมาะสมระหว่างพื้นที่กับผู้เข้าชม (Pangkesorn, 2012) นอกจากนี้ การออกแบบยังใช้แนวคิด Multi-sensory ซึ่งเป็นการใช้ประสาทสัมผัสหลากหลายเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลและเสริมสร้างความจดจำ (Harada, et al., 2018) โดยเน้นให้ผู้เข้าชมมีส่วนร่วมในกระบวนการรับรู้เนื้อหาของนิทรรศการอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย

3.1 ชั้นที่ 1 พื้นที่ต้อนรับ การออกแบบให้ผู้เข้าชมสัมผัสสัมผัสผนังอิฐเพื่อสร้างความรู้สึกลึกซึ้งกับสถาปัตยกรรมดั้งเดิมของพื้นที่

3.2 ชั้นที่ 2 นิทรรศการชุมชนเจริญไชยในปัจจุบัน นำเสนอเนื้อหาผ่านเทคโนโลยีฉายภาพจำลองเพื่อเชื่อมโยงระหว่างอาคารใหม่และโครงสร้างเดิม โดยผู้เข้าชมสามารถสังเกตความแตกต่างเหล่านี้ได้อย่างชัดเจน

3.3 ชั้นที่ 3 นิทรรศการความเชื่อและวิถีชีวิต โดยใช้แสงธรรมชาติจากดวงอาทิตย์และดวงจันทร์ที่สะท้อนผ่านผิวน้ำในพื้นที่จัดแสดง ทำให้เกิดบรรยากาศที่เปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ และเพิ่มความน่าสนใจด้วยการใช้กลิ่นรูป ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์และความจดจำให้ผู้เข้าชม

3.4 ชั้นที่ 4 นิทรรศการพระจันทร์แทนใจ สร้างความน่าสนใจด้วยการจัดแสดงภาพสะท้อนของดวงจันทร์บนผิวน้ำที่นิ่งสนิท การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติในช่วงเวลาต่าง ๆ ช่วยกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นมาชมความงดงามนี้อีกครั้ง (ดังภาพที่ 14)

ภาพที่ 14 บรรยากาศการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ชุมชนเจริญไชย สะท้อนถึงพระจันทร์ที่มีความสำคัญในเทศกาลไหว้พระจันทร์ และการใช้เทคโนโลยีช่วยในการจัดแสดงบอกเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชนเจริญไชย

ที่มา: Author

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษานี้ได้ข้อค้นพบสำคัญจากการวิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการออกแบบโครงการวิจัยในพื้นที่ชุมชนเจริญไชย ดังนี้

1. การอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ต้องไม่จำกัดเพียงการรักษาสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้าง แต่ควรให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น วิถีชีวิตและประเพณี ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการรักษาอัตลักษณ์และบริบททางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ หากมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้สูญหายไป จะเหลือเพียงอาคารตึกแถวที่ขาดการดำรงอยู่ของวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

2. แนวทางการพัฒนาชุมชนเจริญไชย ควรรวมการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของอาคารในระดับผังภูมิทัศน์ ที่ครอบคลุมทั้งพื้นที่ชุมชน โดยคำนึงถึงความหลากหลายของวิถีชีวิตและการจัดระเบียบชุมชน เช่น การใช้สีที่แตกต่างของหลังคาบ้านเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ของแต่ละกิจการ การปรับปรุงทางสัญจรทางเท้า เป็นต้น ซึ่งจะเชื่อมโยงสู่การออกแบบพิพิธภัณฑ์ใหม่บนพื้นที่ประวัติศาสตร์ ที่เผยแพร่ผนังรัฐเดิม และการใช้วัสดุกระจกและเหล็กเพื่อสร้างความแตกต่างเพิ่มความชัดเจนของกาลเวลาในการก่อสร้าง เพิ่มคุณค่าให้แก่อาคารเก่า นอกจากนี้ ควรออกแบบพื้นที่จัดแสดงที่เหมาะสมกับพื้นที่ที่มีขนาดจำกัด โดยใช้สัดส่วนมนุษย์ในการออกแบบการใช้งานและการใช้เทคโนโลยีเพื่อกระตุ้นการรับรู้และการจดจำเรื่องราวทางประวัติศาสตร์

ดังนั้น การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทั้งในรูปแบบที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ รวมถึงการปรับปรุงพื้นที่และการสร้างอาคารใหม่ในบริบทพื้นที่ประวัติศาสตร์ ไม่ได้มีเพียงเป้าหมายในการฟื้นฟูคุณค่าและเสน่ห์ดั้งเดิมของพื้นที่เท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสร้างควมมีชีวิตชีวาและความเคลื่อนไหวในพื้นที่ ที่จะสามารถส่งเสริมให้เกิดการดึงดูดผู้มาเยือน ตามมาด้วยระบบเศรษฐกิจท้องถิ่นที่ถูกกระตุ้นให้เกิดการเติบโต กระบวนการดังกล่าวยังส่งผลเชิงบวกต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในมิติทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ในสภาวะที่เปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุนี้ชุมชนเจริญไชยและอาคารตึกแถวประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นตัวแทนของมรดกทางวัฒนธรรมจึงจะมีโอกาสคงอยู่และพัฒนาต่อไป พร้อมทั้งปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มโครงการวิจัย คีนซีพสถาปัตยกรรม – เสริมสร้างชุมชน หัวข้อ “คีนซีพสถาปัตยกรรมตึกแถวร้อยปีสู่พิพิธภัณฑ์ชุมชนเจริญไชย ย่านเยาวราช” ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากทุนวิจัยมหาบัณฑิต วช. ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประจำปีงบประมาณ 2567 รหัสวิจัย N41A670480

เอกสารอ้างอิง

- Charoen Chai Conservation and Rehabilitation Group. (2013). **Barn thuek Charoen Chai: Khon Chin Siam.** (In Thai) [Charoen Chai record: Siamese Chinese]. Nakhon Pathom: Printery Co., Ltd.
- Chungsiriarak, S., et al. (2011). **Raingan karn anurak tuk thao chumchon Charoen Chai.** (In Thai) [Conservation report on shophouses in the Charoen Chai community]. Bangkok: n.p.
- Department of City Planning and Urban Development. (2013). **Phangmueang ruam Krungthepmahanakhon phoso 2556.** (In Thai) [Bangkok city plan 2013]. Retrieved August 16, 2024, from https://bmagis.bangkok.go.th/portal/apps/opsdashboard/index.html#/fdad_ae9ef4e54857870ec834d768a9c3.
- Harada, T., et al. (2018). Museum experience design based on multi-sensory transformation approach. In Marjanović D. (Ed.). **Proceedings of the DESIGN 2018 15th International Design Conference.** (pp.2221-2228). Dubrovnik: The Design Society.
- Pangkesorn, A. (2012). **Khumue karn son karn okbap phainai phiphitthaphan.** (In Thai) [Museum interior design teaching manual]. Retrieved January 29, 2024, from <https://issuu.com/jew-nathrathanonthongsuthipheerapas/docs/>_____.
- Pimonsathean, Y. (2009). **Arkhan tee mee khunkha kae karn anurak borihan Charoen Krung ton bon.** (In Thai) [Buildings worth conserving in the upper Charoen Krung area]. Bangkok: Amarin Printing and Publishing Co., Ltd.
- Pimonsathean, Y. (2013). **Karn prabprung fuenfu mueang lae karn anurak mueang.** (In Thai) [Urban renewal and conservation]. Bangkok: Thammasat University Press.
- Pimonsathean, Y. (2016). **Anurak niyakarn: Na Phra Lan, Tha Chang, Tha Tian.** (In Thai) [Conservation buildings: Na Phra Lan, Tha Chang, Tha Tian]. N.P.: Rungsilp Printing Co., Ltd.
- Srisuwan, C. (2013). Photogrammetry kab ngan anurak sathapattayakam: thuanthon onghwamru lae khwam pen pai dai nai karn prayukchai kab ngan sathapattayakam Thai. (In Thai) [Photogrammetry and architectural conservation: a review of knowledge and applicability to Thai architecture]. **Nang Chua**, 9 (9), 170-171

Tansukanan, P. (2013). **Urban conservation: karn anurak chumchon mueang.** (In Thai) [Urban Conservation]. Chiang Mai: Maejo University Press.

Urunanont, S. (2023, August 28). **Interviews.** A member, Charoen Chai Conservation and Rehabilitation Group.